

ERKKI KALERVO LAITINEN

SOTASANKAREITA – VAI MARSKIN RITAREITA



SOTASANKAREITA – VAI MARSKIN RITAREITA

Tämä kirja on omistettu kaikille urhoollisille sotaveteraaneille, erityisesti Mannerheim-ristin ritareille ja heille, joille Mannerheim-ristiä esitettiin, mutta ei myönnetty. Heidän ansiostaan meillä on vapaa maa, maailman paras maa, jossa elää maailman onnellisin kansa.

Erkki K. Laitinen

**SOTASANKAREITA – VAI MARSKIN
RITAREITA**

© 2020 Erkki K. Laitinen

Kustantaja: Vaasan Yritysinformaatio Oy, Vaasa

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-951-96324-7-6

Kannen kuva: Mannerheim-ristien jakotilaisuus Mikkelin Päämajassa 15.9.1942 (SA-kuva)

Sisällysluettelo

<i>ESIPUHE</i>	7
I OSA: MANNERHEIM-RISTIESITYSTEN HYVÄKSYMINEN	11
1. <i>Mannerheim-risti ja sen myöntämisperusteet</i>	12
1.1. Ritarimerkin perustaminen	12
1.2. Talvisodan ritariesitykset	16
1.3. Ritariesitysten vaatimukset jatkosodan aikana	21
1.4. Ritariesitysten hylkäämisperusteet	26
2. <i>Ritariesitysten käsittely ja päättäjät</i>	36
2.1. Ritariesitysten käsittely Mikkelin Päämajassa	36
2.2. Kolme keskeistä päättäjää	41
2.3. Mikkelin Päämajan olosuhteet	55
3. <i>Mannerheimin elämäntavat</i>	65
3.1. Mannerheimin päivittäiset rutiinit	65
3.2. Mannerheimin periaatteita	74
3.3. Päämajan työjärjestys: ritariesitykset	78
3.4. Mannerheimin terveydentila ja ritariesitykset	86
4. <i>Ritariesitykset ja niiden hylkääminen</i>	99
4.1. Ylimmän sotilasjohdon ritarinimitykset	99
4.2. Muiden ritariesitysten käsittely ja hylkäys	107
5. <i>Yhteenveto</i>	125
<i>Liite 1. Komentoesikunnan päällikön esittelyssä hylätyt esitykset</i>	131
II OSA: HYLÄTYT SOTASANKARIT	137
1. <i>Esitys nro 453 Lauri Aulis Iisalo</i>	138
1.1. Ennen jatkosotaa	138
1.2. JR 60 jatkosodan hyökkäysvaiheessa	141
1.3. Mannerheim-ristiesitys	149
1.4. Mannerheim-ristiesityksen hylkääminen	159
1.5. Jatkosodan jälkeen	162

2. Esitys nro 1004 Alfons Aleksanteri Almi	165
2.1. Ennen jatkosotaa	165
2.2. II/KTR7 jatkosodan hyökkäysvaiheessa	168
2.3. Almi etulinjassa	172
2.4. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	179
2.5. Jatkosodan jälkeen	185
3. Esitys nro 1164 Elof Roschier	187
3.1. Ennen jatkosotaa	187
3.2. 1. D jatkosodan hyökkäysvaiheessa	188
3.3. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	207
3.4. Jatkosodan jälkeen	214
4. Esitys nro 1252 Vladimir Marmo	216
4.1. Ennen jatkosotaa	216
4.2. Marmo jatkosodassa	218
4.3. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	227
4.4. Jatkosodan jälkeen	234
5. Esitys nro 1304 Kai Lorenzo Immanuel Savonjousi	240
5.1. Ennen jatkosotaa	240
5.2. Savonjousi jatkosodassa	243
5.3. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	263
5.4. Jatkosodan jälkeen	271
6. Esitys nro 1681 Harry Johannes Järv	273
6.1. Ennen jatkosotaa	273
6.2. Järv jatkosodassa	274
6.3. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	289
6.4. Jatkosodan jälkeen	295
7. Esitys nro 2369 Martti Untamo Teräsalmi	298
7.1. Ennen jatkosotaa	298
7.2. Teräsalmi jatkosodassa	308
7.3. Mannerheim-ristiesitys ja sen hylkääminen	327
7.4. Jatkosodan jälkeen	332
8. Yhteen veto	336
Lähteet	343

Kirjan motto: "Olkoon kaikkien isänmaamme hyväksi tehneiden työllä ja uhrauksilla ikuinen kunnia" (Juhani Honkaniemi, Mannerheim-ristin ritari Toivo Honkaniemen poika)

Mannerheim-ristin ritareilla on Suomessa erinomainen maine – he ovat kiistämättä aikansa suuria sankareita. Ja kuten Mannerheim halusi alun perin: *sotilasarvosta riippumatta*. Sankareita ovat niin everstit ja kenraalit, kuin sotamiehet ja ali-upseeritkin. Toisen luokan Mannerheim-ristejä (MR 2) jaettiin sotien aikana vain 191, kun armeijan vahvuus jatkosodan aikana oli satoja tuhansia miehiä. Kunniamerkki oli harvinainen ja arvokas, sitä tavoiteltiin ja sen saajia kadehdittiin. Vaatimukset olivat kovat ja suuri osa esityksistä karsiutui eri arviointiporilla. Huolimatta sotilaan joukko-osaston, divisioonan tai armeijakunnan komentajien varauksettomista puolloista yli 100 esitystä Mannerheim-rististä hylättiin viimeisessä vaiheessa, Päämajassa. Suomen armeijassa oli satoja sotasankareita, jotka todennäköisesti olisivat ansainneet tuon kunniamerkin, mutta sitä ei heille myönnetty. Monille sankareille Mannerheim-ristiä ei edes esitetty. Päämajan kunniamerkkitoimisto oli kunniamerkkien jakamisessa kahden tulen välissä, sillä esityksiä tuli joukko-osastoista paljon, mutta ylipäällikkö halusi pitää jaettavien kunniamerkkien määrän pienenä, ettei sen arvo laskisi – ja tässä marsalkka, marski, onnistui erinomaisesti. Tuloksena oli kunniamerkki, jonka saivat vain harvat ja valitut erinomaisesti johdetuista sotatoimista tai poikkeuksellisista uroteoista. Mannerheim-ristin saajasta tuli Marskin ritari, ei vain kunniamerkillä palkittu sotilas. Mannerheim-ristin ritareista tuli käsite ja veljeskunta.

Sytä sille, miksi jo ylipäällikön esittelylistalla oleville sotasankareille ei myönnetty Mannerheim-ristiä, pohditaan usein julkisuudessa. Yleensä todetaan vain lyhyesti, ettei ylipäällikkö jostakin syystä hyväksynyt esitystä. Ylipäällikön Päämaja oli sotien aikana sijoitettuna Mikkeliin, vanhaan keskuskansakouluun. Sen vanhanaikaisissa ja karuissa huoneissa puolustusvoimien johto istui operaatiokarttojen keskellä, usein 15 tuntia päivässä, ilman lomaa – *olihan nyt sota*, kuten ylipäällikkö totesi. Vanha kansakoulu ja pikkukaupunkimainen ympäristö loivat useaksi vuodeksi olosuhteet, joissa Päämajan kenraalit elivät omaa rajoittunutta elämäänsä. Sitä

hallitsi voimakastahtoinen ylipäällikkö, joka loi omat päivittäiset rutii-
ninsa, joista ei tingitty. Sitä hallitsi ylipäällikkö, joka oli usein sairaana.
Ylipäällikköä rakastettiin ja kunnioitettiin, mutta myös pelättiin. Huo-
nona päivänä hänelle ei voinut esitellä tiettyjä asioita - esitys ei olisi kui-
tenkaan mennyt läpi. Ylipäällikkö ei myöskään sietänyt vastaan väittä-
mistä. Tässä poikkeuksellisessa ympäristössä, kunniamerkkitoimisto esikä-
sitteli yksiköistä tulleet Mannerheim-ristiesitykset ja Vapaudenristin Rita-
rikunnan varakansleri, komentoesikunnan päällikkö Wiljo Tuompo, va-
litsi, mitä esityslistoja kulloinkin ritarikunnan suurmestarille, Mannerhei-
mille, esiteltiin. Ennen kuin esitystä näytettiin ylipäällikölle esittelyssä, ri-
tarikunnan kansleri, puolustusministeri Rudolf Walden arvioi hakemuk-
sen näyttäen sille joko vihreää (A) tai punaista valoa (B). Lopullisen valin-
nan teki ylipäällikkö, usein Waldenin esityksen pohjalta – *mutta ei aina*.

Näinkin lyhyesti kuvattuna Mannerheim-ristin ritareiden nimittä-
minen tuo silmiemme eteen kiehtovan tapahtumasarjan, jota ei voi täysin
ymmärtää, jos ei tunne sotilasjohdon elämää Mikkelin Päämajassa kaik-
kine rutiineineen. Tämä oli myös tärkeä lähtökohta tämän kirjan kirjoit-
tamisessa – *yritys ymmärtää, mitä Mikkelissä oikein tapahtui*. Mannerheim-
ristin ritarit ovat kiinnostavia, sillä jollakin tavalla ritareita ympäröi salape-
räinen hohde: he muodostavat kiinteän veljeskunnan, mutta ei ole tarkasti
tiedossa, miksi jotkut sotasankarit vihittiin sen jäseniksi samalla kun toiset
– kiistämättä myös urotekoja tehneet sankarit - jätettiin sen ulkopuolelle.
Syiden hahmottamiseksi tässä kirjassa pyritään luomaan kuva 1940-luvun
Päämajasta ja sen kenraaleista ja muista hahmoista. Mikkelin Päämajassa
oli oma erityinen ilmapiirinsä, jollainen voi syntyä vain ahdistavana sota-
aikana. Se alkoi jatkosodan syttyessä ja Päämajan siirtyessä Mikkeliin ke-
sällä 1941 ja päättyi raskain ehdoin rauhaan puna-armeijan suurhyökkäyk-
sen jälkeen syksyllä 1944. Paineet näkyivät esityksissä ja päätöksissä.

Kirja on jaettu sisällöllisesti kahteen osaan. Kirjan ensimmäisessä
osassa tarkastellaan ensin Mannerheim-ristin syntymistä ja sen ehdokkaille
esitettyjä vaatimuksia – ne olivat kovia, ehdokkaan piti tehdä poikkeuksel-
lisia urotekoja, mutta yksikön komentajan piti myös osata raportoida ne
oikealla tavalla. Yksiköiden komentajien kirjoitustyyleissä oli huomattavia
eroja, mihin saattoi vaikuttaa esimerkiksi komentajien työtehtävät tai kou-
lutus siviilissä. Kirjan ensimmäisessä osassa esitellään lyhyesti nimittämis-
päätökseen keskeisimmin vaikuttaneet henkilöt: Vapaudenristin ritarikun-
nan varakansleri Wiljo Tuompo, kansleri Rudolf Walden ja suurmestari

Gustaf Mannerheim. Sen jälkeen kuvaillaan Mikkelin Päämajan ja erityisesti ylipäällikön päivittäisiä rutiineja ja myös hänen terveydentilaansa.

Kirjan ensimmäisen osan lopussa hahmotellaan sitä, miksi ritari-esityksiä hylättiin. Siinä käydään lyhyesti lävitse 35 hyväksymättä jätettyä esitystä, jotka hylättiin vasta viimeisessä vaiheessa – komentoesikunnan päällikön esittelyssä ylipäällikölle. Esille tulee useita syitä, joista eräs tärkeimmistä oli se, että esityksen kohde kaatui rintamalla. Päämaja ei halunnut tehdä kuolleista ritareita, vaan se halusi sodan melskeissä eläviä ja motivoivia esikuvia taistelukentille. Toinen keskeinen syy hylkäämiselle on ollut se, että kansleri Rudolf Walden ei pitänyt esitetyn ehdokkaan ansioita riittävinä. Waldenin tiukka linja oli se, että ehdokkaan ansioita pitää verrata Mannerheim-ristin jo aikaisemmin saaneiden vastaavan aselajin sotilaiden ansioihin, joille sen piti vetää vertoja. Koska hyökkäyssodan aikana tehtiin poikkeuksellisen merkittäviä urotekoja, oli pitkän asemasodan aikana ehdokkaiden vaikea pystyä samaan.

Kirjan toisessa osassa käsitellään tarkemmin seitsemää tässä viimeisessä vaiheessa hylättyä ritariehdokasta, sotasankaria, heidän sota-ansioitaan ja myös sitä, miten he elämässään menestyivät sotien jälkeen. Päämajan komentotoimiston sodanaikaisen päällikön eversti Kaarlo Vaalan mielestä väärä henkilö nimitettiin ritariksi, jos hän ei nimittämisen jälkeen pystynyt samanlaisiin urotöihin kuin ennen nimittämistä. *Yhtä hyvin voisi ajatella, että hylättiinkö väärä ehdokas, jos hän menestyi hylkäyksen jälkeen erinomaisesti?* Kirjan nimi, *'Sotasankareita - vai Marskin ritareita'*, viittaa näihin kiistattomiin sankareihin, joita ei nimitetty, mutta jotka myös myöhemmässä elämässään teoillaan osoittivat, että olisivat Mannerheim-ristin kyllä ansainneet. Kirjan nimenä voisi olla yhtä hyvin *'Sodan ja rauhan sankarit'*. Heistä ei kuitenkaan tullut Marskin ritareita, eivätkä he päässeet veljeskunnan jäseniksi. Nimitys ei mennyt ylipäällikön esittelyssä läpi joko Waldenin esityslistaan tekemän ”B”-merkinnän takia tai ylipäällikön itsenäisen ratkaisun vuoksi – esitys hylättiin, jos ylipäällikkö jätti nimensä kirjoittamatta esitykseen. Mannerheim ei perustellut päätöstään mitenkään, esityslista vain jäi nimikirjoitusta vaille. Sen vuoksi hylkäämisen syyt eivät ole tiedossa, ja niistä voi vain esittää arveluja, kuten tässäkin kirjassa tehdään. Kirjan toisessa osassa esiteltävät seitsemän urhoollista miestä ovat Lauri Aulis Iisalo, Alfons Aleksanteri Almi, Elof Roschier, Vladimir Marmo, Kai Lorenzo Savonjousi, Harry Johannes Järv ja Martti Untamo Teräsalmi. He ovat sotasankareita, jotka menestyivät myös sodan jälkeen

työurallaan erinomaisesti. Muitakin vastaavia sankareita syntyi sodan melskeissä runsaasti, mutta tässä kirjassa keskitytään näihin ”*seitsemään urhoolliseen mieheen*”, joista löytyi kirjoittajalle riittävästi materiaalia. He edustavat eri aselajeja ja sotilasarvoja – samalla tavalla kuin nimitetyt Man-nerheim-ristin ritarit.

Nyt kun kirja on jo valmistunut, eikä jäljelle jäävien virheiden korjaamiseen ole enää tässä painoksessa mahdollisuutta, haluan todeta, että virheitä ja virhepäätelmiä siitä varmasti löytyy – ja minä olen niistä yksin täydessä vastuussa. Kirjan toteuttamiseen olen saanut kuitenkin tukea ja apua monesta eri lähteestä. Suomen tietokirjailijat ry on tukenut taloudellisesti kirjan kirjoittamistyötä merkittävällä tavalla, josta lausun parhaimmat kiitokseni. Ei ole väärin sanoa, että tämä kirja olisi jäänyt kirjoittamatta ilman tätä apurahaa. Rolf Leppänen on hyvänä ystävänä aina ollut valmis keskustelemaan ja myös opastamaan aiheessa. Hänen kommenteil- laan ja tuellaan on ollut huomattava merkitys kirjan valmistumiselle. Martti Untamo Teräsalmen toiminnan kuvaamisessa sain merkittävää apua Martin tyttäreltä, apteekkari Eeva Teräsalmelta. Monet kiitokset siitä!

Kiitos myös Ilmatorjuntamuseon, Kansallisarkiston ja Vaasan kau- punginkirjaston osaavalle ja auttavaiselle henkilökunnalle. Kirjoittamis- työtä on myös huomattavasti tukenut kotona, ”*työhuoneessa*”, vallitseva kannustava ilmapiiri, jonka luomisessa Teijalla on ollut keskeinen asema. Teija on myös lukenut käsikirjoituksen ja kommentoinut sitä ansiokkaasti.

Vaasan Sundomissa toukokuussa 2020

Erkki K. Laitinen, professori

I OSA: MANNERHEIM-RISTIESITYSTEN HYVÄKSYMINEN

1. Mannerheim-risti ja sen myöntämisperusteet

1.1. Ritarimerkin perustaminen

Vuoden 1939 syksyllä Suomen yllä lepäsi tummia pilviä - Neuvostoliiton esittämät aluevaatimukset, tuloksettomat neuvottelut ja pelottava sodan uhka. Suomi oli varautunut mahdolliseen sotaan, mutta ei riittävästi. Sotaan ei haluttu uskoa. Silloin ei tiedetty, että 23.8.1939 julkistetun Molotov-Ribbentrop-sopimuksen salaisessa lisäpöytäkirjassa Suomi oli jo luettu Neuvostoliiton etupiiriin. Neuvostoliitto halusi neuvotella konkreettisista poliittisista kysymyksistä - käytännössä alueiden vaihdoista vahvistaakseen Leningradin turvallisuutta. Suomi siirsi rauhanajan armeijan sota-ajan kokoonpanossa suojajoukoiksi Karjalan kannakselle, johon pelätyn hyökkäyksen kärjen uskottiin kohdistuvan. J.K. Paasikiven johtama neuvotteluvaltuuskunta lähti junalla 9.10.1939 Moskovaan, jossa neuvottelut epäonnistuivat. Sen jälkeen käytiin vielä 3.-4.11. ja 9.11. toinen ja kolmas neuvottelukierros, mutta Josif Stalinin esittämiin aluevaihdoksiin ei voitu suostua. Neuvottelujen kariuduttua vain odotettiin - osa uskoi sodan uhkan olleen ohi, osa pelkäsi pahinta. Pahin tapahtui 30.11.1939, kun hyökkäämättömyyssopimuksen irtisanonut puna-armeija hyökkäsi lavastettujen Mainilan laukausten jälkeen Suomeen valtavalla sotilaallisella koneistolla. Suomi joutui talvisotaan, jossa se puolusti maataan urhoollisesti 105 päivän ajan ylivoimaista vihollista vastaan. Sota päättyi 13.3.1940 raskaisiin rauhanehtoihin.

Talvisodan syttyessä sotamarsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheim nimitettiin puolustusvoimien ylipäälliköksi ja Päämaja siirtyi Mikkeliin 3.12.1939. Talvisodan suomalaisten sotilaiden urhoollisuus ja peräänantamattomuus tekivät marsalkkaan voimakkaan ja unohtumattoman vaikutuksen. Mannerheim totesi talvisodan päätyttyä kuuluisassa päiväkäskyssään 14.3.1940, ettei ollut vielä nähnyt Suomen sotilaiden vertaisia sotureita, vaikka oli taistellut monilla rintamilla. Mannerheim kohdisti kiitoksensa kaikille sotilaille säätyyn ja sotilasarvoon katsomatta: *"Olen ylpeä teistä kuin olisitte omia lapsiani, yhtä ylpeä tuntuireitten miehestä Pohjolassa kuin Pohjanmaan lakeuksien, Karjalan metsien, Savon kumpujen, Hämeen*

*ja Satakunnan viljavien vainioitten, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen lauheitten lehtojen pojasta. Olen yhtä ylpeä uhrista, jonka tarjoaa köyhän majan poika siinä kuin rikaskin”*¹

Talvisodan syttymisen jälkeen Akseli Gallen-Kallelan suunnittelemat Vapaudenristit (VR) ja Vapaudenmitalit (VM) oli otettu uudelleen käyttöön entisin perustein. Niiden myöntäminen oli kuitenkin sidoksissa sotilasarvoon. Kun marsalkka pahoitteli, ettei hän ollut mielestään voinut riittävästi palkita todellisiin ihmetekoihin yltäneitä sotureitaan sotilasarvoon katsomatta, puutetta ryhdyttiin korjaamaan. Sen seurauksena 16.12.1940 annettiin asetus (N:o 748/16.12.1940), jonka mukaan suomalainen sotilas hänen sotilasarvostaan riippumatta voitiin nimittää Vapaudenristin joko 1. tai 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi (MR) erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erityisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkitsemiseksi (4 §).

*Mikkelin Päämajan välle sota-aikana tarjoillut Taru Stenvall oli myös huomannut marsalkan isällisen suhtautumisen sotilaisiinsa: ”Saattoi selvästi havaita, että sotilaat olivat lähellä Marsalkan sydäntä ja että hän usein suorastaan ylpeili heistä kuin konsanaan omista pojistaan. Pienikin rivimiesten taholta tullut kiintymyksen tai huomaavaisuuden osoitus näytti olevan hyvin mieleistä Marsalkalle.”*²

Tämän asetuksen antaminen merkitsi sitä, että Vapaudenristin kunniamerkeistä syntyi virallinen ritarikunta 16.12.1940. Ritarikunnan suurmestariksi nimitettiin Suomen puolustusvoimien ylipäällikkö, joka sillä hetkellä oli Sotamarsalkka C.G. Mannerheim. Mannerheim nimettiin ritarikunnan suurmestariksi poikkeuksellisesti eliniäkseen. Siitä lähtien Vapaudenristin kunniamerkit myönsi ritarikunnan suurmestari, jonka avuksi ritarikunnan asioiden hoidossa asetuksessa nimettiin hallitus, johon kuuluivat ritarikunnan kansleri, varakansleri, rahastonhoitaja ja sihteeri. Hallitus sai heti asetuksessa tehtävän valmistella ritarikunnalle säännöt, jotka sisälsivät määräykset kunniamerkkien antamisesta ja käytöstä. Suurmestarin asema antoi Mannerheimille paljon valtaa Vapaudenristin kunniamerkkien jakamisessa, mutta valtaa siihen sai myös hallitus ja erityisesti kansleri, jonka tehtävänä oli valmistella esitykset. Mannerheim oli saavuttanut ainakin kesästä 1940 asti haaveilemansa tavoitteen. Vapaudenristin

¹ <https://histdoc.net/historia/mheim.html>

² Stenvall (1955), s. 183.

ritarikunta oli perustanut hänen nimeään kantavan arvokkaimman sotilaalle annettavan kunniamerkin, jota ei ollut sidottu sotilasarvoon. Lisäksi hän sai suurmestarina päättää siitä, kenelle niitä jaettaisiin.

Mannerheim-ristin suunnittelu tehtiin huolella. Mannerheim uhraisi siihen itse paljon aikaa ja vaivaa, sillä kysymys oli hänen nimeään kantavasta kunniamerkistä.³ Kunniamerkin nimeäminen ylipäällikön mukaan oli itsestään selvää ja sen kannalla olivat myös tasavallan presidentti Risto Ryti ja kenraalikunnan edustajat. Mannerheim-ristin suunnitteluun osallistui useita henkilöitä, mutta lopullisen muotonsa kunniamerkki sai sotamarsalkan ja Tillander Oy:n johtajan Herbert Tillanderin välisissä neuvotteluissa kesällä 1941. Neuvotteluissa sovittiin, että Mannerheim-ristin molemmat luokat tehdään yhdistämällä Vapaudenristeissä käytettyjä osia ja tunnuksia. Sen vuoksi kunniamerkkien valmistusta varten ei tarvinnut hankkia uusia työkaluja ja työpiirustuksia, koska ne olivat Tillanderilla jo ennestään. Kunniamerkin piirsi puhtaaksi Tillander Oy:ssä työskennellyt taiteilija Oskar Pihl, jonka jälkeen Mannerheim keskusteli ristikä vielä läheisen ystävänsä, puolustusministeri, kenraali Rudolf Waldenin kanssa. Lopullisen hyväksymispäätöksen kunniamerkin muodosta Mannerheim kuitenkin teki itsenäisesti. Mannerheim-ristin luovutuskirjat suunnitteli piirtäjä, taiteilija, majuri Aarno Karimo, joka toimi tuolloin Päämajan kunniamerkkitoimiston päällikkönä. Majuri Karimo oli piirtänyt myös runsaasti propagandajulisteita ja muita painotuotteita sekä suunnitellut talvisodan muistomitalin.⁴

Suunnittelun tuloksena syntyi upea ja arvokas kunniamerkki. Vapaudenristin 1. luokan Mannerheim-risti on suomalaisten kunniamerkkien joukossa arvojärjestyksessä viidennellä sijalla. Sen edellä arvojärjestyksessä ovat vain suurristit. Kunniamerkki on mustasta emalista valmistettu risti, jonka korkeus ja leveys on 49 mm. Ristin keskellä on mustalla pohjalla valkoisesta emalista tehty kultareunainen heraldinen ruusu kapean kultaisen renkaan ympäröimänä. Ristin kultareunaisiin haaroihin on upotettu kultainen hakaristi. Kunniamerkin yläosassa on kultainen 26 mm leveä ja 20 mm korkea laakeriseppelä, jossa on Karjalan vaakunan aseistetut ja panssaroidut käsivarret. Ritarikuntaristin juokseva numero on upotettu ristin kääntöpuolelle kultanumeroin. Kunniamerkki kiinnitetään kaulaan 41 mm leveällä punaisella läikehtivällä nauhalla. Vapaudenristin 2. luokan

³ <http://www.mannerheim-ristinritarit.fi/mannerheim-risti/perustaminen> ja Bergroth ja muut (2014), s. 100.

⁴ https://fi.wikipedia.org/wiki/Aarno_Karimo

Mannerheim-risti sijoittuu kunniamerkkijärjestyksessä yhdeksänneksi. Se on 46 mm korkea ja leveä mustasta emalista valmistettu kultareunuksinen risti. Sen keskiosassa on Vapaudenristin heraldinen valkoemalinen ruusu, jota ympäröi edellä kuvattu laakeriseppelä käsivarsineen. Ristin haaroihin on upotettu kultainen hakaristi. Ritarikuntaristin juokseva numero on kai-verrettuna ristin kääntöpuolella. Korostaakseen kunniamerkin arvoa ylipäällikkö määräsi ristin kannettavaksi erillään muista kunniamerkeistä vasemmanpuoleisen rintataskun alapuolella.⁵

Kuva I/1.1. Mannerheim-risti (vasemmalla 1. luokan ja oikealla 2. luokan risti, jonka yläpuolella ristikkäiset marsalkansauvat merkitsevät toiseen kertaan myönnettyä 2. luokan ristiä).

(Lähde: <https://fi.wikipedia.org/wiki/Mannerheim-risti>)



Tasavallan presidentti Risto Ryti sanoi puheessaan 7.10.41 seuraavaa:⁶ ”Se sankarillisuus ja se sotilaallinen kunto, jota puolustusvoimamme talvisodan raskaissa taisteluissa kauttaaltaan olivat osoittaneet, antoi sodan jälkeisenä aikana aiheen perustaa Vapaudenristin ritarikuntaan Herra Sotamarsalkan nimeä kantavan Mannerheim-ristin kunniamerkin kahdessa luokassa. Tätä kunniamerkkiä tarkoitettiin jaettavaksi varsin rajoitetussa määrässä, vain poikkeuksellisen suurista sotilaallisista ansioista: erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erikoisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkinnoksi.”

⁵ http://www.mannerheiminperinnesaatio.fi/files/25/Infotaulut_06-2009.pdf

⁶ <http://www.mannerheim-ristinritarit.fi/ritarit?xmid=92>

Vapaudenristien myöntämisestä oli annettu asetuksessa (N:o 748/16.12.1940) annettu ohje. Siinä todetaan, että Vapaudenristin ritari-merkkejä ja mitaleja antaa Vapaudenristin ritarikunnan suurmestari, joksi Mannerheim nimitettiin eliniäkseen. Tämän Mannerheim-ristin perustamisasetuksen mukaan (§ 4) ritariksi voitiin nimittää ainoastaan sotilaita ja vain sodan ajan ansioista. Sanamuoto antoi kuitenkin mahdollisuuden palkita sotilas suoraan 1. luokan Mannerheim-ristillä, vaikka vastaavien ulko- maisten merkkien säännöissä yleensä edellytettiin alemman arvoasteen (2. luokan risti) saamista ennen korkeamman myöntämistä. Myöhemmin hyväksyttiin laki kunniapalkkion suorittamisesta Mannerheim-ristin kunnia-merkillä palkituille (N:o 424/14.5.1943).

Lain mukaan palkituille annetaan valtion varoista kunniapalkkio (1 §). Kunniapalkkio, jonka määrä on verovapaa 50 000 markkaa, annetaan palkitulle tai, jos hän on kuollut, hänen vaimolleen ja lapsilleen tai ottolapsilleen taikka, jos heitä ei ole, hänen vanhemmilleen (2 §). Kunnia- palkkio oli huomattava, sillä se vastasi vuonna 1943 vakinaisessa palveluk- sessa olevan luutnantin vuosipalkkaa. Koska palkittu saattoi kunniamerkin saatuaan tehdä uusia urotöitä, annettiin 18.8.1944 asetus Vapaudenristin ritarikunnasta (N:o 550/18.8.1944), jonka mukaan uusiutuneista saman- laisista ansioista voidaan Suomen puolustusvoimien sotilaille myöntää toi- sen kerran Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-risti (6 §). Toistami- seen 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi nimitetty sai ristin yläpuolelle soljen, jossa on kaksi ristikkäin olevaa 31,5 mm:n pituista mustaksi pati- noitua marsalkansauvaa (§ 25).⁷

1.2. Talvisodan ritariesitykset

Talvisodan jälkeen hyväksytyn asetuksen (N:o 748/16.12.1940) perusteella jo talvisodassa ansioitunut sotilas voitiin takautuvasti esittää ni- mitettäväksi Mannerheim-ristin ritariksi. Puolustusvoimien Pääesikunta lähetti 4.2.1941 kaikille talvisodan komentajatehtävissä olleille komen- toesikunnan päällikön kenraalimajuri W. E. Tuompon allekirjoittaman ja komento-osaston päällikön eversti V. A. Sundmanin varmentaman kirjel- män, jossa kehoitetaan ”*sodanaikaisia armeijakuntien, divisioonien, ryk- menttien ja pataljoonien tai vastaavassa asemassa olleita komentajia ottamaan*

⁷ <https://www.vapaudenristinritarikunta.fi/index.php/fi/ritarikunnat/asetus-550-18-8-1944>

Mannerheim-risti myönnettiin sotilaille erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erikoisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkitsemiseksi. Marsalkka Mannerheim piti tärkeänä, että risti voitiin myöntää sotilaan sotilasarvosta riippumatta, joten sen saattoi saada yhtä hyvin sotamies kuin kenraali. Mannerheim piti ristin myöntämisen perusteet tiukkoina, minkä ansiosta ristiksi tuli erittäin arvostettu ja haluttu kunniamerkki. Mannerheim-ristin ritariksi nimitettiin vain 191 sotasankaria, jotka muodostivat kiinteän veljeskunnan.

Mannerheim-ristiä esitettiin useammalle sadalle sotilaalle, mutta useimmat karsiutuivat arvioinnin edetessä. Esitysten hylkäämisen syitä on pohdittu julkisuudessa, mutta suuri osa syistä on jäänyt selvittämättä, sillä Marski ei ole enää vastaamassa kysymyksiin. Kirjassa esitellään ensin Mannerheim-ristin ritareiden nimittämisen vaiheet ja keskeiset toimijat, jotka käsittelivät joukko-osastojen tekemiä esityksiä Mikkelin Päämajassa. Nämä toimijat olivat komentoesikunnan päällikkö Tuompo, puolustusministeri Walden ja marsalkka Mannerheim. Mannerheim oli nimitetty Vapauden-ristin ritarikunnan elinikäiseksi suurmestariksi ja hän teki lopullisen päätöksen kunniamerkin myöntämisestä. Tuompo ja Walden olivat ritarikunnan hallituksen jäseniä.

Kirjassa tarkastellaan myös komentoesikunnan päällikön Mannerheimille esittelemiä ritariesityksiä, joita ylipäällikkö ei hyväksynyt ja pohditaan mahdollisia syitä, jotka johtivat esitysten hylkäämiseen. Lisäksi kirjassa perehdytään tarkemmin seitsemästä sotasankarista tehtyihin ristesityksiin ja niiden hylkäämisen syihin. Nämä sotasankarit ovat Aulis Iisalo, Alfons Almi, Elof Roschier, Vladimir Marmo, Kai Savonjousi, Harry Järv ja Martti Teräsalmi. Nämä sotilaat edustivat eri aselajeja ja eri sotilasarvoja, kuten nimettytkin Mannerheim-ristin ritarit. Heitä ei kuitenkaan jostakin syystä vihitty veljeskunnan jäseniksi.

